

Hoe verder met het beekdal in Zundert?

► Zundert is proeftuin voor het pilotproject Vitaal Buitengebied over de toekomst van het platteland.

Hoe ziet het buitengebied van de gemeente Zundert er over twintig jaar uit? Hoe wordt het mooier en duurzamer? Hoe vind je een betere balans tussen economie, natuur en recreatie? En, last but not least, hoe krijg je de lokale grondeigenaren bereid om mee te werken aan een klimaatrobuust beekdal van de Aa of Weerijis?

Het zijn niet de makkelijkste vragen die op tafel komen tijdens het pilotproject Vitaal Buitengebied Zundert. Toch wordt er in de boomkwekersgemeente naarstig naar antwoorden gezocht. Het project Vitaal Buitengebied is een initiatief van de provincie Noord-Brabant, het waterschap Brabantse Delta en de gemeente Zundert. Het stroomgebied van de Aa of Weerijis is als proeftuin gekozen omdat hier afgelopen jaren zowel grote watertekorten als problemen met wateroverlast zijn geweest.

Van de resultaten van het project hangt veel vanaf, want de hele provincie kijkt mee. De hoop is dat er een geslaagd draaibroek uitrolt, waar ook andere plattelandsgemeenten profijt van kunnen hebben.

Immers, de problemen in het buitengebied zijn nagenoeg overal hetzelfde. En ze zijn niet gering. Er is gegronde vrees voor de toename van drugscriminaliteit in leegstaande agrarische bedrijven. De kwaliteit van het landschap gaat achteruit door schaalvergroting van intensieve teelten, de landbouw moet duurzamer, en natuur en biodiversiteit hebben het zwaar te verduren. Bovendien kampen boeren en tuinders met de gevolgen van klimaatverandering, zoals de toename van het aantal hittegolven, extreme buien en langdurige droogteperioden.

Ook kijkt de stad steeds meer naar het buitengebied voor antwoorden op grote opgaven, zoals de energietransitie en klimaatadaptatie. Dat geldt zeker voor het laaggelegen Breda, dat zich zorgen maakt over natte voeten. Het bergen van grote hoeveelheden regenwater wordt vanwege de klimaatverandering steeds belangrijker. De omliggende beekdalen kunnen een grote rol spelen in het opslaan en vasthouden van overtollig water.

Het project Vitaal Buitengebied Zundert bestaat uit zeven deelgebieden. Een daarvan is het project 'Klimaatrobuust Beekdal Aa of Weerijis', over de toekomstige inrichting van het beekdal. De Aa of Weerijis ontspringt in België

en stroomt via Zundert naar de singels van Breda. In het beekdal liggen veel intensieve boom- en aardbeienkwekerijen die het bodem- en watersysteem zwaar onder druk zetten.

Organisatie-adviseur Cees Anton de Vries uit Utrecht is ingehuurd om het beekdalproject te begeleiden. Het is geen klus met garantie op succes, verzucht hij. "Over een duurzamere toekomst van de beekdalen in Brabant wordt veel gepraat en geschreven, maar eigenlijk weet niemand waar te beginnen. Iedereen draait als een kat om de hete brij heen. Zundert is de arena waar het echte gesprek gevoerd gaat worden, hoe moeilijk ook."

De aanpak van het Zundertse pilotproject, dat in 2019 werd aangezwengeld, is anders dan gebruikelijk. De overheid vraagt bewoners en grondeigenaren nadrukkelijk om zelf mee te denken over oplossingen, in plaats van met een kant-en-klaarbeleid te komen. De Zundertenaars worden vertegenwoordigd door onder meer de dorpsraden en de lokale kwekersverenigingen Treeport en Fruitport.

Volgens Cees Anton de Vries is het hoog tijd dat er schot in de zaak komt. Alle betrokkenen moeten zich volgens hem meer gaan inspannen om het

(l) De Aa of Weerijis

(r) Luchtfoto van het beekdal van de Aa of Weerijis

bodem- en watersysteem van het beekdal te herstellen en te versterken. “Het wordt met de dag duidelijker dat de verantwoordelijkheid voor gezonde gebieden alleen door partijen samen genomen kan worden. De afhankelijkheden zijn groot en complex. Alleen praten en denken vanuit eigenbelang kan niet meer. De juiste vragen zijn: wat heeft dit gebied nodig? En wat is jouw bijdrage?”

Hij vindt er geen doekjes om. Het gaat niet goed met het beekdal van de Aa of Weerij. Sterker nog, de prognoses zijn volgens hem somber. De waterkwaliteit voldoet niet aan de eisen, de grondwaterstand is minstens een meter gedaald, de waterreserves raken op en de bodem verdroogt. “Dit is niet vol te houden. Als er niets gebeurt, wordt een verbod op het beregenen van grondwater straks onvermijdelijk. En dat gaat veel boeren en tuinders in de problemen brengen.”

Deskundigen pleiten al langer voor herstel van de beekdalen in de Baronie. Om de gevolgen van droogte en wateroverlast te beperken, stellen ze maatregelen voor zoals meer ruimte voor de beken en waterbergingen. Dat zijn gebieden die bij een hoge waterstand vol met water mogen lopen. Dit voorkomt een hoge piekafvoer richting Breda. Het beekdallandschap wordt hierdoor ook ‘waterrobuuster’. Dat houdt in dat het beter bestand is tegen teveel water, maar ook tegen te weinig. De bergingen kunnen een natuurlijke waterbuffer zijn voor droge tijden en helpen ook de broeikasgasemissies verminderen. Bovendien zijn deze ‘wetlands’ goed voor planten, vissen, vogels en insecten.

Op papier ziet het er mooi uit, zegt René Rijken, gebiedsadviseur voor Zundert namens het waterschap, maar de praktijk is weerbarstig. Waar het al mis gaat, is bij de grondverwerving die nodig is om de beek meer ruimte te geven. Boeren en tuinders staan niet te popelen om hun grondeigendom af te staan. En als ze al willen verkopen, gaat de grond naar de hoogste bidder, en dat is nooit de overheid. Rijken: “Wij, als waterschap, kunnen en mogen sowieso niet concurreren met de grondprijs die de markt biedt.”

Toch is ook Rijken van mening dat er wat moet veranderen. “Als er ieder jaar meer grondwater wordt onttrokken dan er wordt aangevuld, houdt het een keer op. Dat gebeurt overigens niet alleen door de boeren, maar ook door de industrie en drinkwaterbedrijven.” Volgens hem moet vooral op de hogere zandkoppen het regenwater langer worden vastgehouden en infiltreren in de bodem. “De landbouwpercelen zijn nu zo ingericht dat het water zo

snel mogelijk wordt afgevoerd.” Veel grondeigenaren zijn echter bang voor wateroverlast in de winter, omdat ze dan hun akkers niet kunnen bewerken. Een andere zorg is de ecologische kwaliteit van het beekwater. Die moet in 2027 voldoen aan Europese richtlijnen. Het is echter nu zo goed als zeker dat dat niet gaat lukken. Dat kan alleen als er radicale maatregelen worden genomen en de landbouw uit het beekdal verdwijnt, schrijft Brabantse Delta in een watersysteemanalyse uit 2018. Ook dat noemt Rijken allesbehalve realistisch. “Dan zouden alle boomkwekers en aardbeientelers moeten worden uitgekocht en daar is geen geld voor. Je kunt ook wensen dat er Spa Blauw door de beek gaat stromen, dat gaat ook nooit gebeuren.” Hij waarschuwt dat een klimaatrobuuster watersysteem in het beekdal een kwestie van lange adem zal zijn. “Dat gaat jaren duren.”

“Water is voor de boomkwekers een onmisbaar productiemiddel.” zegt David Bömer, boomkweker en woordvoerder van de kwekersvereniging Treepport. De boomteelt is volgens hem goed doordrongen van de ernst van de situatie. “Kwekers beseffen heel goed dat de beschikbaarheid van kwalitatief goed water onder druk staat. Dat hebben de hete zomers van de afgelopen drie jaar ons wel duidelijk gemaakt.” Treepport spant zich daarom in om de waterhuishouding in het stroomgebied van de Aa of Weerij op peil te houden, zegt hij.

Luchtfoto van een waterberging langs de Aa of Weerijis

Stefan (l) en Frans Roelands van boomkwekerij de Minoor

Veel collega's zijn volgens hem al druk bezig met water te besparen. Zo wordt er geïnvesteerd in nieuwe, spaarzamere sproeitechnieken en waterbassins. Sommige kwekers kiezen voor een ander assortiment, met plantensoorten die minder last hebben van zonnebrand en droogteschade. Ook wordt er minder kunstmest en chemicaliën gebruikt. Dit helpt om de kwaliteit van het water te verbeteren.

Bömer pleit verder voor een eigen waterzuivering in Zundert. "Wat ons betreft zou dat een win-win situatie zijn. Als wij hier al het hemel- en afvalwater kunnen opvangen en hergebruiken, hebben wij een goede waterbuffer en hoeft Breda niet bang te zijn voor natte voeten."

Of dat realistisch is, moet nog blijken. De aanleg van een lokale waterzuivering loopt flink in de papieren.

Boomkwekerij de Minoor in Achtmaal besloot jaren geleden al om het over een andere en milieuvriendelijker boeg te gooien. Dat was in de eerste plaats vanwege de eigen gezondheid, vertelt een van de eigenaren, Frans Roelands. "Ik wilde mijzelf niet teveel blootstellen aan allerlei gif."

De Minoor is een familiebedrijf, en wordt gerund door de broers Frans en Karel Roelands en de zoon van Frans, Stefan Roelands. De bedrijfsstrategie is om, met de blik op de toekomst, zo biologisch mogelijk te kweken. Frans:

"Het is beter om dat vrijwillig te doen, in plaats van dat het opgelegd wordt. We moeten onze kop niet in het zand steken. Als we op de oude voet doorgaan, groeit er over twintig jaar niks meer op onze akkers. Bovendien, als je geld nodig hebt van de bank, moet je laten zien dat je duurzaam bezig bent, anders krijg je niks meer."

De boomkwekers horen tot de kopgroep in Zundert die omschakelt naar een duurzamere teelt. Dat betekent onder meer het gebruik van organische mest, biologische gewasbeschermers en natuurlijke vijanden om ziekten en plagen te bestrijden. Frans Roelands: "Wij willen liever voorkomen dan genezen." Ook wordt er alles aan gedaan om de bodem zo gezond mogelijk te maken en te houden. Vorig jaar schafte het bedrijf een elektrische robot aan, als eerste in Zundert, die mechanisch het onkruid tussen de bomenrijen schoffelt. "We doen het stap voor stap. Honderd procent biologisch zie ik nog niet zo snel gebeuren. Als het mis dreigt te gaan, bijvoorbeeld door een luizenplaag in het voorjaar, grijpen wij ook chemisch in. We zijn daar heel transparant in. De omschakeling van oude boomteelt naar nieuwe boomteelt heeft tijd nodig."

Het pilotproject Vitaal Buitengebied Zundert, dat in 2019 begon, bestaat uit zeven deelgebieden. Dat zijn de Aa of Weerijis, Raamberg, Bredeschot, de Eldert, Hulsdonk, Oude Buisse Heide en Pannenhoeft-Oost. Het doel is om een gezamenlijk toekomstperspectief te ontwikkelen voor het buitengebied. De uitdagingen zijn onder meer klimaatverandering, agrarische leegstand, vergrijzing en de omschakeling naar duurzamere landbouw en energie.

Een initiatief dat ook onder het pilotproject valt, is Hofstede aan de Dreef. Het is een plan om met een sloopbonusregeling overtollige stallen en schuren te saneren, om zo het platteland leefbaar te houden. In een voormalige boerderij in Achtmaal worden op zichzelf staande en duurzame woningen ontwikkeld. De visie van dit project is om mensen die van het buitenleven houden langer in het groen te laten wonen. Ook ligt er een plan om een winkel met streekproducten op het erf te open.